

Az ember és világa

Aldous Huxley: Előadások az emberről. Fordította: Kassai Melinda, Budapest, 2006, Kairosz Kiadó, 421 p.

A kitűnő író, Aldous Huxley nagy életművet hagyott maga után. Legtöbben e név hallatán mégis a *Szép új világ* című (elsőször 1932-ben kiadott) negatív utópiára asszociálnak. Nem véletlenül. E könyvben Huxley felvázolta, hogy milyen lesz a világ kb. hatszáz év múltán, amennyiben a tudományalapú civilizáció továbbra is a jelenlegi pályája mentén fejlődik.

Olyan magas technológiájú kultúra kialakulásába torkollik az így elképzelt fejlődés, amelyben már semmit sem bíznak a véletlenre. Ez a világállam kora: kasztrendszer működik (minden egyedet besorolnak egy kasztba és annak megfelelő nevelést kap, így nem lesz elégedetlen a helyzetével); „mindenki mindenkihez tartozik” (a szex bárkivel megengedett, de a tartós kapcsolat erkölcsstelennek minősül); korlátlan mennyiségben rendelkezésre áll a szóma tablettá, egyfajta boldogságpírula (így ha valaki, az előzőek ellenére mégis rossz hangulatba kerülne, gyorsan túllehet rajta). Persze sok olyasmi hiányzik az új világból, ami számunkra természetes. Nincs szülés (a mesterséges úton létrehozott egyedek inkubátorokban fejlődnek, aztán „lefejtik” őket), nincs család (a gyerekek állami kondicionáló központokban nevelkednek), de főképp nincs szabadság, szerelem, barátság. Ez az ára annak, hogy az emberek elkerüljék a boldogtalanságot, a szenvedést, a vizsályt, a háborút.

Másképpen borzalmas Huxley jövőképe, mint amit Orwell az 1984-ben írt le: szabadság egyikben sincs, de amíg a *Szép új világ*-ban az elnyomás „lágy”, észrevétlen, manipulatív, addig az Orwell-féle utópiában „kemény”, direkt és félelmen alapuló. Mindenesetre amíg Orwell korábban sokat idézett regénye a kommunista rendszerek bukása utána vesztett érdekességéből, addig Huxley esetében nem csorbította a mű hatását a múlt idő: olvasásakor beleborzongunk abba, hogy az általa leírt jövőbeli világ jellemzőihez hasonló folyamatokat napjainkban is felfedezhetünk. Az író az '50-es évek végén tanulmányt publikált *Visszatérés a szép új világhoz* címmel, amelyben a korábbi könyvében felvázolt jövőképet veti össze a korabeli társadalmi viszonyokkal. Ezt követően, 1959-ben Huxley előadássorozatot tartott a kaliforniai Santa Barbara

egyetemen, ennek írásos változata jelent meg magyar nyelven *Előadások az emberről* címen a közelmúltban.

Az előadások tárgya tehát az ember, illetve mindaz, ami Huxley-nak az emberről eszébe jutott, olyan általános problémáktól kezdve, mint az emberi természet, az ego, a tudattalan, a nyelv, a művészet és a vallás, olyan konkrétabb kérdésekig, mint a háború és a nacionalizmus, a népességrobbanás, az ember természetéhez való viszonya és annak következményei – és persze az emberi jövő lehetőségei, a rejtett emberi képességek, valamint a látomások természetana sem maradhatott ki a tárgyalt témák közül. Az integrált szemlélet végig jelen van: teória és praxis egysége mellett Huxley a legkülönbözőbb diszciplínák megközelítésmódjait alkalmazza, vagy inkább mondjuk azt, hogy a szaktudományosnak tekintett kérdéseket egy általános nézőpontból, a gondolkodó, humanista ember szemszögéből vizsgálja. Nincs számára tabu: a fontosnak ítélt kérdéseket sorra veszi, sőt a tévedés lehetőségének elismerésével választ is próbál rájuk adni. Elemzéseit több helyen is vitathatóak, de minden esetben gondolkodásra késztetnek, számos megállapítása lényeglátó és fölöttébb időszerű.

E rövid ismertetésben mindössze néhány, általam érdekesnek és fontosnak tartott összefüggést emelhetek ki az előadások tematikus gazdagságából. Az első kérdés adódik a bevezetésből: mit gondolt az író a világ jövőjéről? Először is, észrevehetjük, hogy a modern korban az emberek jövőre vonatkozó elképzelésében az „égi sütemény” gondolatot (most ugyan rossz, de majd a túlvilágon jó lesz) felváltotta a „földi sütemény” elképzelése (most ugyan rossz, de majd a jövőben jó lesz, már itt a Földön), amely a haladásba vetett feltétlen hitet hirdette. Mindkét nézet sajátos értelmezése igazolhatja az elviselhetetlen körülményekbe való beletörődést, illetve alapot adhat mindazok üldözésének, akik megkérdőjelezik a hirdetett tanokat. Huxley úgy látja: a „szükségszerű áldozat” elméleteiben már egyre kevesebben hisznek, a 20. század tapasztalatai ugyanis meggyengítették a fejlődésbe vetett hiten alapuló optimizmust, a hidrogénbombával pedig az emberi technika újra visszahozta a nyugati gondolkodásba a világvége eszkatológikus gondolatát. Bertrand Russell-lel egyetértve az író három lehetséges jövőképet vázol fel: 1. a nukleáris háború következtében kipusztul az emberi faj, 2. a nukleáris háború a barbárság visszatérését hozza magával, 3. az erő vagy az erővel való fenyegetés által létrejön a világállam. Az emberiségnek nincs más esélye a nukleáris háború elkerülésére, állítja Huxley, de hogy sikerül-e, igencsak kérdéses. De az sem lehetetlen, hogy a világállam megvalósulása esetén valamiféle *Szép új világ*-szerű állapot alakulna ki. Bár Huxley nem tesz említést e könyvről, a *Visszatérésben* arra a meggyőződésre jutott, hogy határozottan ebbe az irányba haladunk. Előadásaiban utal a népességrobbanás káros hatásaira, a születésszám-csökkentés és az eugenikai („ember-tenyésztési”) eljárások szükségességére, valamint a pszichofarmakológia lehetőségeire.

A születések számát hatékonyan csökkenteni valószínűleg csak egy olyan társadalomban lehetne, amely hasonlít a *Szép új világ*-ban leírtakhoz: itt az állam meghatározza, hogy hány egyeddel növekedhet a népességszám évente, de az alkalmazott eugenikai eljárásokkal arra is ügyelnek, hogy milyen minőségű egyedeket hozzanak létre, attól függően, hogy inkább értelmiségiekre vagy kétféle munkásokra van-e szükség. Látva, hogy a génebézészet már ma is mi mindenre képes, nem tűnik hihetetlennek, hogy a biotechnológiai fejlődésnek köszönhetően a nem túl távoli jövőben hatékonyan tudunk majd kívánt tulajdonságokkal rendelkező egyedeket előállítani. A nyilvánvaló pozitívumok (pl. betegségek kiküszöbölése) mellett, az ilyen beavatkozások számos veszéllyel járnak: elég csak arra gondolni, hogy ha lehetőség nyílik a „megtervezett” emberek előállítására genetikai magánintézetekben (szülői rendelésre, sok pénzért), akkor ez az emberek közötti egyenlőtlenségeket tovább növelné (hiszen a génebézészeti korrekción átesett egyednek sokkal nagyobb esélye lenne a sikeres életre) és genetikai diszkriminációhoz vezetne. A központilag irányított eugenika által felvetett kérdéseket azonban ezzel még csak nem is érintettünk. A pszichofarmakológia fontosságára nem hiszem, hogy külön ki kellene térnem, a pszichotróp szerek alkalmazása általános manapság, egyre többen használják ezeket a stressz mérséklésére, az örömtelen hétköznapi elviselhetővé tételéhez (gondoljunk csak napjaink „szóma tablettájára”: a Prozacra).

Mindenestre az emberiségnek el kell kerülnie a végzetes kimenetelűnek ígérkező háborút, ennek érdekében viszont fel kellene számolnia a nacionalizmust, tanácsolja Huxley. A háborút ugyanis az emberi jelképrendszer kondicionálja, a modern korban ezért a nacionalizmus tehető felelőssé, amely minden eszközt felhasznál egy hamis és mesterséges lojalitás kialakításához. Itt természetesen a szélsőséges nacionalizmus veszélyéről van szó, amely nemzeti politikává válva elkerülhetlenné teszi a háborút. Ennek tudatosítása érdekében az előadó meglehetősen leszűkíti a nemzetfogalmat, amennyiben a nemzetet háború viselésére alkalmas egységként definiálja.

A katasztrófát előidézhetheti az ember környezetéhez fűződő viszonya is: a természet rendjébe való beavatkozás következményei immár visszafordíthatatlannak tűnnek, s ez a jövőre nézve aggasztó planetáris perspektívát vetít elénk. Huxley a környezeti etika által meghatározott emberi magatartás fontosságáról beszélt már az ötvenes évek végén. Álláspontja szerint ennek egyik alapeleme lehetne a „ne kívánd másnak, amit magadnak nem kívánnál” gondolat, tehát az etikai arany szabály kiterjesztő értelmezése: ezt nemcsak ember–ember relációban, hanem az ember és a természet közötti kapcsolatban is követendőnek ítéli. Ehhez kapcsolódóan vizsgálja a természet megjelenését a művészetben, külön kitér a számára oly kedves Wordsworth költészetére.

Az általános emberi problémákat elemző előadásokban Huxley többször is visszatér az egyetlen lélek koncepciójának bírálatához. A descartes-i dualizmusnak köszönhe-

tően ugyanis a nyugati gondolkodásban a lélek és a test hagyományosan egymással szemben kerülnek meghatározásra. Úgy véli, vissza kellene térnünk a homéroszi „pszichológiához”, amely hasonlatos a buddhizmus felfogásához: a személyiség nem más, mint szimbiotikus komplexumok halmaza. Homérosznál a noos az ember racionális oldala, a thumos az érzés és érzékelés szerve, amely a mellkason belül helyezkedik el, a fren, a rekeszizom pedig az élet lakhelye. A lényeges ebben a vonatkozásban az értelem–testben összekötve létező, egymástól független erők sokféleségének gondolata. Mindez nem azt jelenti, hogy az Én, vagy önvaló ne létezne, csupán azt, hogy rendkívül nehéz a közvetlen megtapasztalása. Ebből az alapállásból következik a vérmérséklet és a fizikai különbözőségek közötti szoros kapcsolat. Ennek három alapvető lehetőségét az endomorphia, mesomorphia, ectomorphia kategóriák írják le.* Huxley nyilvánvalóan vázlatosan előadott pszichológiájának legérdekesebb vonásai a freudi értelemben vett „negatív” tudattalan mellett a „pozitív” tudattalan szerepének hangsúlyozása (a legjobb ötleteink innen származnak, és a zsenialitást is ez magyarázza), illetve a tudat kitéréséről, a teljes emlékezet és a látomások előidézésének minden emberben meglévő rejtett képességéről megfogalmazott gondolatai. A vallások vonatkozásában Huxley megkülönbözteti a transzcendens közvetítésére jelképrendszereket használó vallást az isteni közvetlen megtapasztalásán alapuló vallástól, amelyről a misztikusok beszélnek, és amelyet ő is gyakorol (a kettőt elvileg összeegyeztethetőnek tartja). Az intézményszerű vallások vonatkozásában nagyon fontosnak ítéli a más vallások iránti megértő magatartást.

Befejezésül az ember rejtett képességeiről és azok kibontakoztatása előtt álló akadályokról szól hallgatóinak Huxley, majd a mindennapok helyes megélésére intette őket. A legfontosabb, hogy ismerjük meg önmagunkat, fejlesszük érzékelő tudatosságunkat, ami annyit jelent, hogy ne a múlt vagy a jövő tartson minket fogva, hanem koncentráljunk az itt és most történéseire. Ne feledjük el a szeretet és a tudás fontosságát, és azt, hogy ezek kéz a kézben járnak, mivel az igaz szeretet tudást feltételez, a tudás szeretet nélkül pedig gyakran embertelen. Hogy közhelyszerűek e tanácsok? Talán igen, de ha végre ezek szerint az egyszerű bölcsességek szerint élünk, akkor ötven év múlva nem lennének annyira aktuálisak Huxley felvetései, mint amennyire ma azok.

* Az endomorphok kövérkés, barátságos, nyugodt emberek, jól viselik a rutinszerű feladatokat; az „izmos” mesomorphok szeretik a hatalmat és hajlamosak arra, hogy átgázoljanak másokon, közülük kerül ki a legtöbb vezető személyiség; a ectomorph típusú emberek vékony testalkatúak, általában introvertált személyiségek, érzékenyek, kedvelik a magányt.

SZERZŐINKHEZ

Kérjük szerzőinket, hogy kézírataikat az alábbi formában nyújtsák be:

Bibliográfiai adatok leírása:

Könyv:

Rosengren, Karl Erik: *Kommunikáció*. Bp., 2004, Typotex.

Kötetben megjelent tanulmány:

Nyíri Kristóf: *Az írásbeliségről és néhány új médiumról*.

In Béres István – Horányi Özséb (szerk.): *Társadalmi kommunikáció*.
Bp., 1999, Osiris, 117–128.

Folyóirat-cikk:

Körösényi András: Politikai képviselet a vezérdemokráciában. *Politikatudományi Szemle*, 2003. 4. sz. 5–22.

Online irodalom:

az utolsó letöltés idejét zárójelben megjelölve

pl. Tóth András György: A film nyelvokona.

http://filmvilag.hu/xereses_frame.php?cikk_id=108 (2007. május 4.)

Hivatkozás:

Lábjegyzetet javaslunk vagy szövegközi hivatkozást, amennyiben részletes irodalomjegyzéket mellékelnek a szöveg végén. A szövegközi hivatkozás formája: (Nyíri 1999, 126)

Kézírataikat a mediarium@licium.hu címre várjuk.

a Mediárium szerkesztői

E SZÁMUNK SZERZŐI

BARÁTH BÉLA LEVENTE – *történész, teológus*

BARCSI TAMÁS – *filozófus*

EGERESI LÁSZLÓ – *biblikus teológus, héber tanár*

MAKSA GYULA – *médiakutató*

NÉMETH NÓRA VERONIKA – *doktorandusz*

PAP TIBOR – *szociológus*

PINCZÉSNÉ PALÁSTHY ILDIKÓ – *pszichológus*

SOMFALVI EDIT – *doktorandusz*

SZABADI ISTVÁN – *művelődéstörténész*

VISKY ISTVÁN – *doktorandusz*

VITÉZ FERENC – *esztéta*

FOLYÓIRATUNK JELEN SZÁMÁT

OZSVÁTH SÁNDOR Református Kollégiumról és Debrecen református templomairól készített fotográfiái illusztrálják.

